

Οι λέξεις-κλειδιά της εποχής μας από τον Τόνι Μπένετ

Το νόημα δεν είναι αυτονόητο

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΓΝΩΣΗ ΠΟΥ ΕΦΕΡΕ Η ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΑ ΣΚΕΨΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1965-85, ΗΡΘΕ Η ΩΡΑ ΝΑ ΟΡΓΑΝΩΘΟΥΝ ΣΕ ΕΥΣΥΝΟΠΤΗ, ΧΡΗΣΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΚΛΑΔΩΝ. ΕΤΣΙ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΤΑΙ Η ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΛΕΞΙΚΩΝ, ΑΝΘΟΛΟΓΙΩΝ, ΣΥΝΑΓΩΓΩΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΕΩΝ ΚΟΚ ΠΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΠΟΙΟΥΝ ΚΑΙ ΦΥΛΑΚΙΖΟΥΝ ΤΙΣ ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ.

Γράφει ο Βασίλης Λαμπρόπουλος

Κοινωνιολόγοι και ιστορικοί, ψυχίατροι και φιλόλογοι, οικονομολόγοι και θεολόγοι, φιλόσοφοι και νομικοί χαρτογραφούν τον χώρο τους εκ νέου. Ολόκληρες εγκυκλοπαίδειες και ιστορίες ξαναγράφονται, καθώς λειτουργούμε πλέον με πολύ διαφορετικά κριτήρια και εργαλεία γνώσης.

Έξοχο δείγμα αυτής της τάσης αποτελεί το διάσημο λεξικό *Keywords* που ο Ράιμοντ Γουίλιαμς, μέγας υπέρμαχος της μαζικής διάδοσης του πολιτισμού, εξέδωσε το 1976 και εμπλούτισε το 1983. Φέτος κυκλοφορεί σε τρίτη, ριζικά αναθεωρημένη μορφή. Ό,τι πριν από τριάντα χρόνια μπορούσε να φέρει εις πέρας ένας μεστέλλος ερευνητής χρειάστηκε σήμερα τη συνεργασία εξήντα καθηγητών υπό την εποπτεία τριών επιμελητών σε διαφορετικές ηπείρους. Όχι επειδή αυξήθηκαν τα λήμματα – αντίθετα, οι 155 λέξεις του 1976 έγιναν 142. Αυτό που κάνει το σημερινό εγχείρημα τόσο απαιτητικό είναι ο τεράστιος αναπροσανατολισμός της γνώσης που συντελέστηκε στις ημέρες μας. Οι λόγοι δηλαδή είναι ποιοτικοί, όχι ποσοτικοί. Ο κόσμος που γυρίζει ο Γουίλιαμς έχει ξεπεραστεί.

Το βιβλίο τούτο, όπως θα θυμούνται όσοι έχουν χρησιμοποιήσει προηγουμένως εκδόσεις, δεν αποτελεί λέξικό όρων αλλά γενεαλογία κοινόχρηστων λέξεων που συνιστούν κλειδιά για τον τρόπο με τον οποίο κατανοούμε σήμερα τον πολιτισμό μας – λέξεων

Η «πολυ-πολιτισμικότητα» είναι μια κοινόχρηστη λέξη-κλειδί στον δυτικό κόσμο. Το νόημα που της δίδεται αλλάζει όμως ανάλογα με την οπτική γωνία του χρήστη της. Εδώ εύγλωττα είκόνα από ένα «Μουσουλμανικό Burger King» στον ανατολικό τομέα του Παρισιού

όπως επιστήμη, κοινωνία, φύση, εκπαίδευση, ελευθερία, οικονομία, δημοκρατία, τεχνολογία, εργασία, αξία κ.λπ. Κάθε λήμμα ιχνυλατεί τη σημασιολογική εξέλιξη μιας τέτοιας λέξης, με έμφαση στις σημερινές της χρήσεις. Για παράδειγμα, τότε η λέξη «τάξη» αποκτά

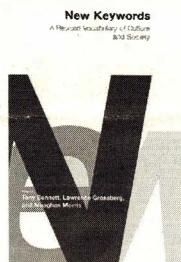
το μοντέρνο της νόημα; Πότε αρχίσαμε να αποκαλούμε ορισμένους ανθρώπους «αναπήρους» και πότε «άτομα με ειδικές ανάγκες»; Ποιοι διεκδικούν τη λέξη «ολοκαύτωμα»; Πώς περάσαμε από την «εξορία» στη «διασπορά», και από τον «ξένο» στον «άλλο»; Ποια τα χρονικά όρια του «μοντέρνου» και τα γεωγραφικά όρια της «χώρας»;

Ξεφυλλίζοντας το βιβλίο και παρακολουθώντας την ανέλιξη οποιασδήποτε τέτοιας λέξης, ο αναγνώστης συναρπάζεται από τις νοηματικές περιπέτειες που συναντά και συνειδητοποιεί πολλά πράγματα. Πρώτο δίδαγμα είναι πως το νόημα δεν είναι καθόλου αυτονόητο, ούτε αμετακίνητο, αλλά αντίθετα υφίσταται διαρκή διεκδίκηση και αναθεώρηση. Επομένως, η ετυμολογία εξακτώνεται από τη γλωσσολογία ως την ιστορία των ιδεών. Πρόσθετο δίδαγμα είναι πως, εκτός από το νόημα, διαρκώς μεταβάλλεται και η κυκλοφορία των λέξεων. Κάποιες παραμένουν δημοφιλείς, ενώ άλλες περιπίπτουν σε ανυποληψία ή αχρηστία. Για παράδειγμα, οι εκδότες

του νέου τόμου παραλείπουν τη «μεγαλοφυΐα», προσθέτουν τη «φτώχεια» και αντικαθιστούν τον «δογματισμό» με την «πολιτική ορθότητα», ενώ σημειώνουν πως εκδοτικές προθεσμίες δεν τους επέτρεψαν να περιλάβουν την «τρομοκρατία».

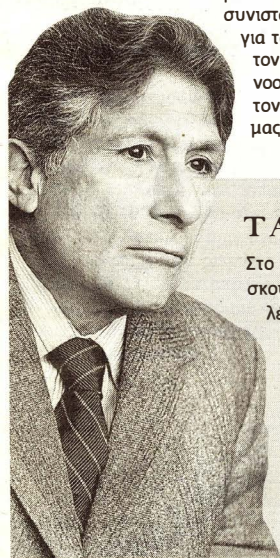
Στο καινούργιο βιβλίο δεν επιβιβάζονται από τις προηγούμενες εκδόσεις λέξεις που απηκούσαν ενδιαφέροντα της δεκαετίας του '60 (μύθος, αναρχισμός, υπαρξισμός) ή του συγγραφέα (το δημόδες, το τοπικό, το προσοδευτικό, το γηγενές). Στη θέση τους βρίσκουμε πρόσφατες τάσεις (αποδόμηση, πολυπολιτισμικότητα) και ζητήματα (σώμα, δίκτυο, κανών, δικαιώματα, διασπορά) δίπλα σε παραδοσιακά θέματα (χρόνος, τόπος, ιστορία, εξουσία, αισθητική, φιλελευθερισμός). Οι αλλαγές που έχουν γίνει στη νέα έκδοση δεν αποδεικνύουν ότι όλα είναι σχετικά και ότι οι λέξεις στερούνται νοήματος. Κάθε άλλο. Χάρη στη γενεαλογία που προσέγγιση το βιβλίο μάς θυμίζει πως κάθε εποχή και κάθε κουλτούρα δίνει στις λέξεις που την εκφράζουν ένα ιδιαίτερο εννοιολογικό φάσμα και δεν αποδέχεται κανένα άλλο. Δεν μπορεί κάποιος να κάνει τις λέξεις να σημαίνουν ό,τι θέλει, διότι τότε

δεν θα μπορούσε να ακουστεί από τους γύρω του. Ίσως όλα να είναι δυνατά, αλλά ανά πάσα ιστορική στιγμή πολύ λίγα επιτρέπονται.

Tony Bennett,
L. Grossberg,
Meaghan Morris
**NEW
KEYWORDS: A
REVISED
VOCABULARY
OF CULTURE
AND SOCIETY**

ΕΚΔ. BLACKWELL, 2005
ΣΕΛ. 432, ΤΙΜΗ: 21€

ΤΑ ΠΟΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΟΡΙΕΝΤΑΛΙΣΜΟΥ

Στο λήμμα «Οριενταλισμός» βρίσκουμε πρώτα την εξέλιξη της λέξης «Ανατολή» από αστρονομικό σε γεωγραφικό και σε πολιτιστικό όρο. Μετά βλέπουμε τη βαθμιαία διαμόρφωση του Οριενταλισμού, καθώς συναρτάται από το τέλος του 18ου αιώνα

με κάποια αισθητική, ουσία, ευαισθησία, γνώση, ανθρωπολογία και άλλα συναφή. Παρακολουθούμε πώς χρησιμοποιήσαν τη λέξη τον 19ο αιώνα η επιστήμη, η θρησκεία, η αποικιοκρατία, η διπλωματία. Φθάνοντας στην εποχή μας, μας κάνει εντύπωση πως ο Οριενταλισμός, ένα ευρύ

σώμα της δυτικής αντίληψης για τον κόσμο έχει χάσει το κύρος του και κατηγορείται ως ιδεολογικό κατασκευάσμα που παραμόρφωσε ολόκληρους πολιτισμούς για να τους υποτάξει. Πώς μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι η λέξη δεν θα συνεχίσει να αλλάζει νόημα;

Η υπόθεση «οριενταλισμός» έγινε γνωστή στην Ελλάδα από το σπουδαίο δοκίμιο του Παλαιστίνου διανοουμένου και καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Κολούμπια, Έντουαρντ Σάιτ

Και ιστοσελίδα για αναθεωρήσεις

Όταν ο Γουίλιαμς συνέλαβε για πρώτη φορά το έργο αυτό, το σχεδίαζε ως ένα επίμετρο στο βιβλίο του Κουλτούρα και Κοινωνία, το οποίο καλύπτει την περίοδο 1780-1950, για να δείξει ότι, όπως και άλλες αξίες, το βάρος των λέξεων είναι μεταβλητό. Το αρχαιοδιφικό έναυσμα της πρώτης ετυμολογικής προσέγγισης, βασισμένης στο μνημειώδες λεξικό της Οξφόρδης, σύντομα εμπλουτίστηκε με την επιθυμία να ερμηνευθούν και τρέχουσες χρήσεις της γλώσσας με αποτέλεσμα το βιβλίο να λειτουργήσει ενεργητικά ως εγχειρίδιο σε πανεπιστημιακά μαθήματα ανά τον κόσμο. Από απλό συμπλήρωμα κατέληξε εργαλείο και ολόκληρη μεθοδολογική πρόταση.

Το βιβλίο αυτό είναι εξ ορισμού αμετάφραστο, αφού βασίζεται στη λειτουργία συγκεκριμένων λέξεων στην αγγλική. Είναι όμως και απολύτως επαναλήψιμο διότι κάθε γλώσσα θα αξίζει να έχει ένα παρόμοιο λεξικό με λέξεις-κλειδιά, οι οποίες δίνουν το πολιτιστικό στίγμα της σε μια συγκεκριμένη συγκυρία. Ιδού λοιπόν ένα παιχνίδι συναναστροφών για τους φιλέρους αναγνώστες του Βιβλιοδωρομίου. Ποιες θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως λέξεις-κλειδιά της ελληνικής γλώσσας στις αρχές του 21ου αιώνα; Το αγγλικό βιβλίο δεν περιέχει «παράδοση», «θρησκεία» ή «το κλασικό», όμως συμπεριλαμβάνει «αντίσταση», «νεολαία», «τουρισμός» και «παγκοσμιοποίηση».

Τέλος, υπάρχει και μια διάσταση στο φετινό εγχείρημα που πριν από τριάντα χρόνια δεν ανήκε στη σφαίρα του πραγματικού. Το βιβλίο διαθέτει και δική του ιστοσελίδα, ώστε να διευκολύνεται η αναθεώρησή του. Υπάρχει μάλιστα και ειδικό μέρος όπου μπορεί όποιος θέλει να προτείνει λέξεις-κλειδιά για μελλοντικές εκδόσεις. Οι δημιουργοί του τόμου αναγνωρίζουν έμπρακτα ότι, πριν καν φθάσει η δουλειά τους στα βιβλιοπωλεία, κάποιες λέξεις ίσως είχαν ήδη αλλάξει σημασία και νομιμότητα.

Ο Βασίλης Λαμπρόπουλος κατέχει την έδρα Καβάφη στο Πανεπιστήμιο του Michigan